

ZGODOVINO INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA SO ZAZNAMOVALI TUDI OPTANTI

INTERVJU S STROJARJEM MIHO MARKIČEM

Po prvi svetovni vojni je Italija zasedla avstro-ogrsko ozemlje Goriško-Gradiščanske z delom Notranjske in Koroške, Trst in Istro s Cresom in Lošinjem. To je ozemlje, ki so ga leta 1915 z Londonskim paktom antantne sile obljubile Italiji, da je stopila v vojno proti centralnim silam. Za to ozemlje se je uveljavilo ime Julijska krajina. Z Rapalsko mirovno pogodbo januarja 1921 je bila Julijska Krajina priključena k Italiji. Med drugo svetovno vojno, med NOB, sta bili v rabi imeni Slovensko primorje in Istra, nemška okupacijska oblast pa je leta 1943 ustanovila Jadransko Primorje (Adriatisches Küstenland) in ga priključila k Nemčiji.

Po drugi svetovni vojni je bila Julijska Krajina razdeljena med dvema vojaškima upravama, in sicer jugoslovansko na vzhodnem ter zavezniško vojaško upravo na zahodnem delu. Demarkacijsko črto med obema je zaznamovala Morganova linija, ki je predstavljala začasno mejo med Jugoslavijo in Italijo in je potekala po današnjem slovenskem ozemlju vse od obale severno nad Koprom, nadaljevala se je vzhodno od Trsta čez Kras, vzhodno od Sežane in Komna, čez Vipavsko dolino, zahodno od Ajdovščine, do vzhodnega roba Gorice in čez Banjško ter Šentviško planoto, do izliva Idrijce v Sočo in naprej proti severu.

Ustavila se je 5 km vzhodno od Trbiža na prelazu Megvarje nad naseljem Megvarje ob avstrijski meji. Zahodne sile naj bi imele vojaško upravo zahodno od te črte (t. i. cona A Julijske krajine), medtem ko naj bi jugoslovanski armadi pripadalo ozemlje vzhodno od Morganove črte (t. i. cona B Julijske krajine), vse dokler ne bi vprašanja pripadnosti tega ozemlja rešila mirovna konferenca. 15. 2. 1947 je le prišlo do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo in 15. 7. 1947 je bila Morganova linija dokončno odpravljena. Jugoslavija je s to konferenco dobila še nekatere predele cone A Julijske krajine.¹ Del prebivalstva, t. i. optanti, to so prebivalci pokrajine, ki imajo po mednarodnem pravu pravico optirati (uveljaviti pravico izbire državljanstva navadno ob spremembi mej državnega ozemlja)² je po vojni prešlo iz cone B v cono A Julijske krajine, drug del prebivalstva pa iz cone A v cono B Julijske krajine.

Gospod Miha Markič iz primorske vasi Bajti, rojen še v času, ko je bila ta pod Italijo, je eden izmed optantov drugega dela prebivalstva, ki je prišel vse do Vrhnike, se tu za stalno naselil in nam v intervjuju, ki je jeseni 2014 potekal pri njem doma, opisal svojo življenjsko zgodbo od svojih zgodnjih let pa do današnjih dni.

77. Rojstna hiša v vasi Bajti.

78. Korito za vodo, narejeno iz vojaške granate iz 1. svetovne vojne, ki je še vedno v uporabi.

Rodil sem se 7. 7. 1919 v majhni primorski vasici Bajti. Vas leži v razgibanem zahodnem pobočju Kanalskega Kolovrata na nadmorski višini okrog 460 m. V dolini pod vasjo se vije reka Idrija, ki meji na sosednjo Beneško Slovenijo v Italiji. Na tej reki je bilo v moji mladosti kar nekaj mlinov. Na jugozahodnem pobočju Kanalskega Kolovrata se dviga tukajšnji najvišji vrh Korada (812 m).

Naš dom je stal na samoti, pred vasjo, v neokrnjeni naravi. Tišino je motilo zgolj ptičje petje, šumenje dreves tik ob hiši in pa žuborenje vode v koritu. To vodno korito je bilo narejeno iz granate iz 1. svetovne vojne. V družini nas je bilo 10 otrok, od katerih so trije umrli še čisto majhni. Časi so bili težki in vse družine na vasi so se preživljale, kot so vedele in znale. Obdelali smo vsako ped zemlje, da smo na ta način pridelali čim več hrane. V Čedad ali Gorico smo hodili prodajat doma nabrano sadje in gozdne sadeže. Še najbolj donosen posel pa je bilo gojenje sviloprejk. Sviloprejke so gojili skoraj pri vsaki hiši v vasi. Tudi te kosmate rumene bube, velike kot oreh, smo nosili v Čedad, kjer je bila tovarna tekstila. Ves denar od prodaje je seveda dobila mati. Doma smo kupovali le sladkor, sol in olje. Tako kot ostale družine smo doma pridelali veliko koruze in polenta je v našem življenju imela posebno mesto. Polenta z mlekom je bil naš vsakodnev-

ni zajtrk. Mati jo je skuhala v kotličku nad ognjiščem črne kuhinje. Polenta se je kuhala dobre pol ure in dišala je daleč naokrog. Ko je bila polenta skuhana, jo je mati zvrnila na lesen podstavek in jo z nitjo razrezala. Vsak je dobil svoj kos. Če pa je slučajno kaj ostalo, se je drugi dan ostanek razrezal na rezine in koščke se je popeklo na kovinski »lami« na ognjišču. Še boljša je bila zabeljena z ocvirki, a to je bilo bolj poredko. Tudi mi, otroci, smo bili zelo iznajdljivi in smo velikokrat »popestrili« jedilnik. Lovili smo ptice (kose, ščinkavce ...), polhe, zajce, pa tudi ježe in mačke smo okusili. Vse je bilo boljše kot lakota. Siromašna so bila tudi naša oblačila. Do vstopa v šolo smo otroci nosili krilca, obute pa smo imeli košpe, to so cikle z lesenimi podplati in usnjenimi jermeni. Šele z vstopom v šolo smo dobili obleko in čevlje, a ne vsi, le večji, in potem smo si jo menjavali po potrebi.

Ko sem dopolnil 11 let, so me poslali služiti k teti v Bilje. Opravljal sem različna dela v senožetih, največ pa na polju. Nekega jutra je stric vpregel vola in šla sva orat. Jaz sem moral držati vola in ga usmerjati, stric pa je upravljal z ročnim plugom. Ker sem bil suh in slaboten, nisem mogel držati muhastega vola in tako zaorane brazde niso bile ravne, ampak vijugaste. Stric je bil jezen in vsakič, ko je vol skrenil, me je čez koščeno rit udaril

z otoko. Zadrževal sem solze, a iz same trme nisem zajokal, čeprav me je zelo bolelo. Ko sva končala to mukotrpno delo, pa sem začel premišljevat, kako naj se mu maščujem. Trdno sem sklenil, da me stric ne bo tepel. »Ušel bom!« sem se v trenutku odločil in nisem šel več v hišo. Teta me je prišla čez kakšno uro klicat, vendar se nisem oglasil, čeprav mi je že pošteno krulilo v želodcu. Potuhnil sem se, se ulegel v bolj oddaljeno kopico sena in od vsega »hudega« zaspal. Navsezgodaj me je prebudilo petelinje petje. Otresel sem se sena in se lačen, bos in v kratkih hlačah podal domov. Pot me je vodila po ravnini mimo Šempetra, čez hribe Goriških Brd do najvišjega vrha Korada. Od tu sem se nato spustil do Lige in do moje vasi Bajti. Bil je že mrak, ko sem stopil na domače dvorišče. Pri srcu me je stiskalo od samega strahu, le kaj poreče mati. Iz mojega razmišljanja me je presenetil mamin glas: »Ježeš, ja, Mihi, kaj pa ti tukaj?« Milo sem jo pogledal in rekel: »Mati, topli so me, stric me je tepel!« Na moje veliko presenečenje me je objela in stisnila k sebi ter rekla: »Doma ostaneš. Ne bodo te več topli.« Res sem ostal doma. Čez teden dni pa se je pri nas oglasil zaskrbljeni stric, ki je prišel poizvedovat, če sem prišel domov. Odvalil se mu je velik kamen od srca, ko mu je mati povedala, da sem prišel domov. Tu sem nato do nadaljnjega tudi ostal.

Svojo zgodbo bom nadaljeval z datumom 9. 3. 1940, ko sem dopolnil 20 let in šel služiti vojaški rok, seveda v italijansko vojsko. Poslali so me v Verono, kjer sem moral služiti vojaški rok, ki je trajal 18 mesecev. Prišla je vojna in moral sem ostati v vojski. Kot italijanski vojak sem bil v vojski večkrat premeščen iz Udin v Rim in tudi druge kraje Evrope. Poleti 1942 sem bil tako iz Rima premeščen v Udine, kjer je bil bataljon za zveze (telekomunikacije). Že prej sem bil v Veroni, Tolminu in Bolzanu. Iz Udin sem šel s četo za zveze, okoli 300 vojakov nas je

79. Miha Markič kot italijanski vojak leta 1940.

bilo, z vojaškim vlakom preko Celovca in Linza v Krakov in nato v Lvov na Poljskem. Tam smo vzpostavili vse zveze in šli naprej vse do Rusije. Stanovali smo v nemški kasarni, a od Nemcev smo bili ločeni. Imeli smo namreč svoje oddelke, kamor so nam nosili tudi obroke hrane iz nemških menz. Delali smo po potrebi, to se pravi, kjer je bila kakšna linija uničena ali v okvari, smo priskočili na pomoč mi. Jeseni leta 1942 so začeli Rusi vse bolj pritiskati proti Nemcem in naše povelje je prosilo za umik. Vsi italijanski vojaki, ki smo bili razkropljeni po Rusiji, smo se zbrali na enem mestu in še pred zimo tega leta, smo se z vojaškim vlakom po isti pot zopet vrnili v Udine. Vožnja je trajala približno 10 do 14 dni. Ko smo leta 1943 prišli iz Rusije nazaj v Italijo, so imeli italijanski vojaki za veliko noč dopust; mi, Slovenci, ki smo bili blizu doma, pa nismo smeli iti domov, saj so se Italijani bali, da se bomo pridružili partizanom. Kapetana sem vseeno prosil, če grem lahko domov in ta mi je odgovoril: »Naredi, kar hočeš.« Tako sem šel

80. Miha Markič kot italijanski vojak na obisku doma pri materi, leta 1941.

do mehanika, si pri njem sposodil kolo, se z njim odpeljal od Udin do Anhovega, nato pa peš v svojo rojstno vas Bajti. Naredil sem 20 kilometrov. Doma sem bil natanko dva dni. Sicer sem govoril tudi s partizani, vendar ker je bila velika noč, nismo govorili o vojski. Po dveh dneh sem se vračal s kolesom do Udin. Na poti me je ustavila vojaška patrulja in me spraševala, kam grem. Rekel sem, da grem v Udine in tako so me pustili naprej. Tam so me že iskali, jaz pa sem mislil, da me pobožni Italijani med podaljšanim praznovanjem velike noči res ne bodo pogrešali. Pa sem se motil. Ko sem se vrnil v kasarno, so me Italijani že čakali in me takoj naslednji dan za kazen poslali daleč stran, in sicer v Rim. V Rimu sem bil nato teden dni. Ustanavljali so namreč nov bataljon z vojsko vseh narodnosti, ki so jo potem poslali na Sicilijo. Na Siciliji je italijanska vojska predstavljala prvo linijo. Američani so bili že čisto blizu in so z vsemi sredstvi napadali, mi pa smo se branili. Vendar so bili Američani za nas premočni. Najprej so začeli bombardirati s topovi 25 kilometrov stran, razbili so vse, kar se je dalo. Na srečo so bili tam predori, nad kate-

rimi je vozil vlak, da smo se lahko vanj skрили. Američani so bombardirali vse mogoče luknje, tako da smo se naposled le odločili priti ven. Sicilijanci so zbežali domov, mi pa smo se odločili, da si še nekaj skuhamo, saj nas je skrbelo, kako dolgo bomo brez hrane. Čeprav so bili Američani od nas oddaljeni samo še 10 kilometrov, je poročnik zadolžil mene, da sem postal glavni kuhar. Tako sem začel kuhati za vseh 30 vojakov, nato pa so mi priskočili na pomoč še drugi. Ko smo pojedli, so se k nam že približevali tanki. Civilisti so se umikali, Američani pa so jih spraševali, kje so italijanski vojaki. Pokazali so na hrib, kjer smo bili mi. Enostavno smo se jim samo predali. Kakšen upor neki! Na hrib sta prišla dva črnca in dva belca, strpati so nas želeli v hlev za ovce. Najprej je eden od njih, tisti, ki se je najbolj postavljaj, želel s svojim škornjem razbiti vrata, vendar mu ni uspelo. Nato je prav po kavbojsko ključavnico razbil kar s puško. Ko so se vrata odprla, je ven zbežalo pet ovc. Nas pa so strpali v smrdeč hlev. Ko smo se kasneje odpravljali iz hleva, smo si v svoje nahrbtnike natlačili nekaj sira. Ogromne hlebe sira sem razsekal s sekuro. S seboj sem vzel 15 kilogramov. Ko smo prišli s tega hriba, so nas Američani postrojili. Sprazniti smo morali svoje nahrbtnike in iz njih stresti sir, ki pa so ga Američani samo brcali in govorili: »Fucking cheese!« [smeh] Očitno so mislili, da imamo kaj drugega v nahrbtnikih. Mi smo seveda to prvič slišali, in ker smo se bali, da bomo kasneje lačni, smo sir pobrali s tal in ga stlačili nazaj v svoje nahrbtnike. Vse to se je dogajalo 22. 7. 1943. Američani so nas nato po treh dneh pripeljali pod oljke v pristaniško mesto Gela, kjer nas je bilo okoli 3.000. Cel dan je trajalo, da smo se kot ujetniki naložili na ladje, na katerih pa so na Sicilijo pripeljali tanke. Tako je. Preživeti veliko stvari, ampak tako je življenje in lažje je, če si samski, če še nimaš družine in moraš tako zgolj preživeti dan. Američani so nas nato čez morje kot italijanske ujetnike prepeljali v Afriko,

kjer so nas ves čas premeščali z enega konca na drugega. Kasneje so nas razdelili po narodnostih; nas, Slovence so dali skupaj in nas odpeljali v Alžirijo, v Corso, kjer so nas še naprej grupirali. Američani so nam rekli, da bodo izbrali zgolj nekaj ljudi. Izkazalo pa se je, da so nas nabrali nekaj tisoč. Poslali so nas za letalske mehanike. Šli smo popravljat letala. Prevezli so nas Angleži in nas učili, »kako se temu poklicu streže«. Delali smo na letalih »lovcih« in moram reči, da smo se zelo hitro privadili. Angleži so bili res prijazni, tudi hrane je bilo dovolj, celo nekaj smo zaslužili, če smo bili pridni. Ko smo se dovolj priučili, so nas premestili v Jugoslavijo, kjer so takrat že organizirali stare aviatičarske delavnice tako v Zadru kot Nišu, Novem Sadu, Zagrebu itd. Tako so nas v Constantini v Alžiriji 15. 4. 1944 pod okrilje vzeli jugoslovanski oficirji, ki so sodelovali z Angleži, in delat smo šli na Balkan. Opreedelil sem se za partizana in do konca vojne, to je bilo še leto in pol, postal partizan. Iz Afrike so nas najprej odpeljali v Dubrovnik. Nato smo pešačili v Trebinje, to je bilo kakšnih 26 kilometrov. Naslednji dan smo šli iz Trebinja v Nikšić, kar je bilo zopet okoli 26 kilometrov. Od tam pa smo postopoma tri do štiri mesece pešačili do Košumlje v južni Srbiji. Nekatere so že prej pustili v različnih delavnicah, jaz in še nekateri drugi pa smo prepešačili vse do Beograda in preko Indije, Petrovega Grada do Novega Sada in Rume, kjer sem zopet popravljaj letala. Dejstvo je bilo, da ko je bilo letalo v zraku 200 ur, je moralo zatem, tudi če je bilo z njim vse v redu, na generalni pregled, kar smo opravljali mi. Vse to se je dogajalo v času med letom 1944 in letom 1945 – in tudi tu je bilo dovolj hrane za vse. Osvoboditev in kapitulacijo Nemčije sem dočakal na letališču v Veliki Gorici pri Zagrebu, kjer pa je bila prava revščina v primerjavi z Alžirijo in Novim Sadom. Vendar pa v vojski tudi ni bilo vse tako hudo. Večkrat smo se namreč zabavali in počeli tudi kakšne neumnosti.

25. 9. 1945 sem končno prišel domov [*cona A – celotna Soška dolina je bila pod cono A, torej pod Američani*]. Nato sem bil leta 1946 doma, kjer sem opravljal priložnostna dela. V jeseni 1946 sem šel delat v Anhovo v cementarno, kjer smo veliko delali (in malico dobili zastonj). Zgodba, povezana z IUJ-jem in Vrhniko, pa se je pričela maja 1947, ko je do nas pristopil pomemben gospod Čargo, rekoč: »Gremo na Vrhniko delat!« – in okoli 40 fantov iz okolice (Kanal, Lučin, Anhovo itd.) nas je reklo: »Ajdi, pa gremo!« – saj so nam obljubljali dobro službo z dobro plačo in stanovanje, pa čeprav nismo vedeli, kje Vrhnika sploh je. Že kmalu se je izkazalo, da temu ni bilo tako. Brez problema sem odšel iz cone A. Bil sem med starejšimi fanti, imel sem 29 let. Ja, kako smo potovali ... Zbirališče je bilo v Kanalu, ki je prav tako spadal pod cono A. Iz Kanala smo šli peš na Banjško planoto, kjer pa je bila že takoj cona B. Vendar tu ni bilo nič zastraženo. Bilo je mogoče kakšnih 10 vojakov, ampak lahko si šel enostavno mimo njih. Z Banjške planote smo šli nato peš na Aljak blizu Ajdovščine in nato v Ajdovščino, kjer smo dobili kosilo v restavraciji, nato pa smo se usedli v avtobus in se odpeljali v Postojno. Iz Postojne pa na vlak do Ljubljane. V Ljubljani smo spali v Narodnem domu. Z nami so prišla tudi tri dekleta, ki so šla delat v Litostroj, in tudi moj pet let mlajši brat. V Narodnem domu smo nato prespali eno noč. Naslednji dan smo se z vlakom odpeljali na Vrhniko. Še vedno nas je ves čas vodil gospod Čargo, ki je prav tako delal v IUJ-ju. Bil je dobro izobražen in njegova naloga je bila, da nas odpelje iz Anho-vega ter nas sprejme v IUJ-ju. Prvi teden na Vrhniki smo spali v Impeksu na Opekarski. Živelimo dobro, saj nas ni nihče kontroliral. Skupaj smo živeli priseljenci različnih narodnosti. Na občini so nas prijavi in popisali [*danes je tam na Vrhniki sodišče*] in 13. 5. 1947 smo začeli delati v IUJ-ju. Kmalu smo se preselili k Mihi Tomšiču, ki je imel

81. Prihod delavcev v IUV, maj 1947. Miha Markič in Avgust Mugerli (stojita tretji z leve in tretji z desne) sta ostala na Vrhniki do upokojitve, Jože Markič (stoji prvi z desne) nekaj časa, ostali pa so se vrnili.

»strojarijo«, bil je obrtnik, in v njegovem poslopju, samskem domu IUV-ja, smo spali. Po štirinajstih dneh prihoda na Vrhniko jih je večina zaradi slabe plače odšla nazaj v cono A oz. so se preselili kam drugam, npr. moj brat Jože je odšel v Trbovlje v rudnik. Tako nas je na Vrhniki ostalo samo še deset. Tisti, ki so se vračali nazaj v cono A, pa so morali to pot močno paziti, saj jih naši vojaki, partizani, niso tako enostavno spustili iz cone B v cono A, kot je to potekalo pri Američanih. Če so te dobili na begu, si moral kar za dve leti v zapor, čeprav si bil med vojno partizan. Američani pa so dovoljevali svobodno prehajanje med conami. No, čez nekaj mesecev smo na Vrhniki ostali samo še trije. Hja, punce smo si dobili in ostali, če ne, bi tudi mi odšli, saj je bilo dela v coni A ravno toliko kot na Vrhniki. Ja, to je bilo to. Malo smo delali, poročen nisem bil, obveznosti nisem imel nobene; kar sem zaslužil, sem zapravil. V tovarni sem bil drugače »odmaščevalec kož« in razmere niso bile najboljše.

Npr., ko smo bili pri Tomšiču, sem si izbral ležišče pod stopnicami, spali smo na vrečah, v katerih je bila slama, dobili pa smo tudi odejo. Ker sem imel le nahrbtnik, sem ga obesil nad svojo, iz vreč narejeno posteljo. Kar sem potreboval, sem dal iz nahrbtnika, ostalo obleko pa sem imel obešeno. Nekoč sem želel vzeti iz nahrbtnika hlače, in ko sem odprl tisti »šnerc«, so ven začele skakati podgane. Notri so si naredile pravo gnezdo. [smeh] Ja, tako je to bilo. Večkrat smo se vprašali, kaj sploh delamo na Vrhniki, saj je bilo na splošno v coni A bolj svobodno kot na Vrhniki. Tam so imeli težave le tisti, ki so se preveč nagibali k partizanom ali pa na drugo stran – k Američanom. Ker sem bil nevtralen, sem bil tam svobodnejši. V tistem času je bilo tudi zaželeno, da smo hodili delat udarniško. Sobota je bila še delovna, v nedeljo pa smo npr. gradili Zadržni dom ali pa smo popravljali železnico v Borovnici ... Kar 19-krat sem bil proglašen za udarnika. Ker sem bil tudi dober in priden delavec v

82. Prejel je več odlikovanj, tudi
»Zlato medaljo dela«.

PODATKI O NAPREDKU			IN USPEHU PRI DELU	
Zap. št.	Dan, mesec in leto vpisa	Izmajdbe, novatorstvo, racionalizacija nagrade in pohvale pri delu. Dan, katero se to	torstvo, udarnost, odlikovanja, mesec, leto in številka listine, s upotavlja	Potrjeno (s datumom) pooblaščenega organa, ki je opravil vpis
1.	29. 5. 1948	Proglasitev za udarnika	da, januar 1949	
2.	25. 1. 1950	—	oktober 1949	
3.	24. 4. 1950	—	marec 1950	
4.	3. 5. 1950	—	oktober 1950	
5.	25. 6. 1950	—	maj 1950	
6.	25. 7. 1950	—	junij 1950	
7.	25. 8. 1950	—	oktober 1950	
8.	25. 9. 1950	—	oktober 1950	
9.	25. 9. 1950	—	oktober 1950	
10.	15. 12. 1950	—	oktober 1950	
11.	15. 1. 1951	—	oktober 1950	
12.	15. 2. 1951	—	januar 1951	
13.	15. 3. 1951	—	oktober 1950	
14.	15. 4. 1951	—	marec 1951	

83. Delavska knjižica z 19 vpisi o proglasitvah za udarnika.

Industriji usnja Vrhnika, sem prejel srebrno in zlato medaljo. Lahko rečem, da smo bili politično opredeljeni. Med seboj smo se večkrat sporekli: nevtralni (kot sem bil jaz) in racionarji. Vsake toliko smo imeli tudi veselice, kjer smo dobili npr. liter vina in klobaso, vendar nič ni bilo zastoj. Leta 1947 sem spoznal tudi sedanjo ženo. Prišla je iz Prekmurja in se ni takoj zaposlila v IUUV-u, ampak v IGRAD-u [gradbeno podjetje]. Moja žena, ki je bila takrat še moja punca, je žive-la nasproti tovarne še z dvema dekletoma. Fantje smo velikokrat tam okoli hodili in jih ogovarjali. Moja bodoča žena je hodila v ti-stem času ves čas oblečena v črno, zato smo jo radi zbadali, da je vdova. V resnici pa ji je umrla mama, ki je bila stara komaj 50 let. Jeseni 1947 so odšli delavci IGRAD-a, eden od njih je bil tudi njen brat in posledično tudi ona, domov v Prekmurje, saj pozimi niso mogli delati. Dekle in njenega brata sem pospremil na železniško postajo in njen brat mi je v slovo rekel, da se bomo tako ali tako kmalu videli. Ko pa sta prišla v Prek-murje, mi je njen brat napisal kar tri pisma, v katerih je pisalo, naj jo pustim pri miru, saj naj bi imela ona doma kmeta, jaz pa naj

bi bil pravi revež. Kasneje se je tudi ona tega naveličala. Spomladi 1948 je prišla nazaj na Vrhniko. Jeseni tega leta sva se poročila in tudi žena je začela delati v IUUV-u. Hja, leta 1949 pa so me zaprli. Lahko rečem, da sem res veliko govoril ter klatil neumnosti. »Hu-dič!« – enkrat smo delali nadure popoldne, iz kože smo odstranjevali maščobo, in do nas je prišel vratar. »Zunaj te čaka policija,« je rekel; pa sem si mislil: »Ko bi me vsaj za-prli, mi še delati ne bi bilo treba.« [smeh] Pred vrati je res stal policist. Dovolil mi je, da se grem domov preobleč, (bil sem ves umazan od dela), vendar je ves čas za mano po hiši hodil, da ne bi slučajno pobegnil. Ko sem se preoblekel, sva se odpravila proti za-porom, tja, kjer je danes na Vrhniki sodišče. Imel sem železno posteljo. Zjutraj so me prišli zbuditi in odpravili smo se na vlak. Začel sem jih spraševati, zakaj so me sploh zaprli. Rekli so mi: »Boš že videl, boš že videl.« »V redu,« sem rekel. Iz vlaka smo se nato od-pravili na Karlovško cesto, kjer je bil štab Udbe. Sledilo je čakanje na zaslišanje, saj je policistka, ki naj bi me zaslišala, ves čas ho-dila sem ter tja. Pa sem si rekel: »Hudič, saj bi lahko ušel.« A ravno takrat so me prišli

iskat in me odpeljali v zapore na Poljanski nasip. Kmalu po zaprtju me je v zapor prišla obiskat žena. Pred zaporom je stal policist in jo vprašal: »Kaj delaš tukaj?« in žena je odgovorila, da me je prišla obiskat. Policist ji je nato zatrdil, da tukaj ni nobenih zaporov in da tu nima kaj početi, zato naj kar gre. Ker žena ni vedela, kje sploh sem, je na Vrhniko poizvedovala naprej pri komandirju. Svetoval ji je, naj gre na tožilstvo. Tam so ji rekli: »Ja, kje je, tukaj ga ni, torej so ga zaprli.« Žena je bila takrat že noseča. Jaz pa je nisem mogel preživljati. A je na srečo že dobivala porodniško nadomestilo, da je lahko preživela. Drugače pa so me v zaporu kar trikrat na eno noč zaslišali. Notri sem bil tri mesece in rad sem se malo iz njih zafrkaval. Enkrat sta me poklicala dva zasliševalca, eden je bral časopis in vsake toliko malo poškilil k meni, drugi pa me je spraševal o vohunjenju, kje vse sem bil, kaj mi ji tisti in oni rekel ... Rekel sem, da delam. Ko so me na zaslišanje poklicali tretjič – vsa zasliševanja so potekala ponoči – mi je zasliševalec rekel, da nisem tako slab človek in da lahko grem domov, saj se mi je rodila hčerka. Tako ali tako so do takrat že vsi vedeli, da sem bil zaprt, in moja naloga je postala prisluškovanje in vohunjenje. Delat sem moral iti nazaj v IUV, saj bi me v nasprotnem primeru čakal nadaljnji zapor. Nič nisem rekel in izpustili so me skupaj z notesnikom v roki, v katerega naj bi si zapisoval dogajanja okoli sebe. Z enim od zasliševalcev sem se nato vsako drugo sredo v mesecu dobival v stranišču restavracije Mantova, da bi mu poročal. Enkrat sem mu dal listek, na katerem je pisalo NN. »Kaj pa to pomeni?« je vprašal. Jaz pa sem rekel: »Nič novega.« [smeh] Tudi skrivno ime so mi dali: Lazar Benko sem bil. Res sem bil pravi vohun [smeh]. To bedarijo z listkom NN sem večkrat ponovil, potem pa so oblasti nad mano obupale in me pustile na miru. Moj brat je bil prav tako zaprt šest mesecev. Prava vohuna sva bila. [smeh] Mo-

ram pa poudariti, da to, da so naju zaprli, ni bilo povezano ravno s tem, da sva bila Primorca oz. da sva prišla iz cone A. Tudi če bi bil Vrhničan, bi me zaprli. Stanje je bilo tako, da če je kdo nekaj slabega o tebi rekel, si šel zelo hitro v zapor. Predvsem, če si bil tako kot jaz, svobodnega duha. Ko sem prišel na Vrhniko, se nikoli nisem počutil izobčenega, čeprav sem bil priseljenec. Z vsemi sem se družil, ne glede na narodnost, priseljenost. Bil sem svobodnjak in nisem preveč nasprotoval, niti nisem hodil v cerkev, bil se popolnoma neopredeljen in nisem čutil potrebe, da bi se obrnil na eno stran. Ampak nekateri starejši vrhniški domačini so bili pravi nacionalisti in zagrizeni komunisti. Ti so nas prav zafrkavali, vendar ker je bilo to kaznivo dejanje, si niso preveč upali. Ti stari izkušeni usnjarji – »gerberji« so imeli veliko večjo veljavo od nas, zato jih je oblast velikokrat tudi pogostila in so potem pijani okoli hodili in zafrkavali druge. Kot sem že povedal, sem bil v IUV-ju in opravljal sem vsa fizična dela (najprej sem bil na odmaščevanju, pa v lužilnici ...), v času ko je bil direktor Zule, sem celo napredoval v predelavca, kasneje sem hodil prevzemati kože. Opravil sem tudi izpit za usnjarja – strojarja, tečaj je trajal tri mesece v Domžalah. Pred tem sem imel opravljeno zgolj osnovno šolo. V IUV-ju sem se dobro razumel s svojimi sodelavci. Nisem se kregal, sem pa rad kdaj kakšno ušpičil. Npr. enkrat sva šla s kolegom s Krasa v vrhniško slaščičarno. Do naju je prišel natak in naju vprašal, kaj bova. Ja, nič, sem rekel: »Eno torto, prosim.« Natak me je vprašal: »Koliko pa?« Pa ga pogledam: »Kar celo bi.« Natak je kar poškilil, vprašal, če misliva resno. Ker je videl, da sva resna, jo je prinesel. Seveda sva morala zanj tako plačati, saj se je natak bal, da bova ušla. Lahko povem še to, da nama je tisto torto uspelo pojesti in umazana sva bila do ušes. No, spet drugič smo jo zagodli vratarju v IUV-ju, ki je bil prava tečnoba, zato smo

FEDERATIVNA LJUDSKA REPUBLIKA JUГОSLAVIJA
LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA

OLJ Ljubljana okolica
Tajništvo za gospodarstvo

(ime organa, ki je postavil izpitno komisijo)

Takse prosto po 7. točki 6. člena
Zakona o taksah

Štev. reg. 20/1954.

SPRIČEVALO

O OPRAVLJENEM STROKOVNEM IZPITU za kvalificiranega delavca

Tovariš-ica M a r k i č Mihaela Mihael
(priimek, očetovo ime, ime)
rojen-a 7. julija 1919 v kraju Anhovo
(kraj)
okraj Gorica, LR Slovenija,
zaposlen-a v Industriji usnja Vrhnika, je prebil-a na delu
(podjetje, ustanova)
v nazivu priučeni delavec, stroke usnjarske
(naziv in poklic)
od 9. decembra 1950 do 1. marca 1954.

Strokovni izpit za naziv pripravljalca in strojar kož
(naziv in poklic)
stroke usnjarske, je kandidat-inja opravil-a v času
od 24. II. do 1. III. 1954. ~~xxx~~ uspešno ~~xxxxxx~~

Glede na to se imenovanemu — imenovani po členu 19. pravilnika
o opravljanju strokovnih izpitov za kvalificiranega in
visoko kvalificiranega delavca /Ur. l. LR št. 37-208-52/
~~kevsen usposabljanje in oceno usposobljenosti~~

prizna naziv pripravljalca in strojar stroke usnjarske
kož (naziv in poklic)

SMRT FAŠIZMU — SVOBODO NARODU!

~~XXXXXXXXXXXX~~

~~XXXXXXXXXXXX~~

Tajništvo za gospodarstvo
Načelnik :

/ ing. Skaberne Leon /

mu radi nagajali. Enega od delavcev so pripravili do tega, da je v svoj nahrbtnik skril surova bikova jajca, kar pa je zelo smrdelo. Ko smo odhajali iz IUV-ja, smo pred vratarjem malo zaigrali, da je vse skupaj izgledalo še bolj sumljivo. Vrtar je vstal in od fanta zahteval, da pokaže, kaj ima v nahrbtniku. Fant je nahrbtnik odprl in nastal je pravi kaos. [smeh] Spet tretjič smo jo zagodli enemu od naših sodelavcev, ki je bil sicer poročen, vendar z ženo nista imela otrok. Pri pokojni gospe, ki je živela v isti hiši kot jaz, sem med pospravljanjem našel pest otroških dud. Začel sem študirati, kam bi jih lahko dal in pri tem sem se spomnil na tega prijatelja. Naslednji dan sem prišel v službo nekoliko prej, vzel njegove škornje, ven vzel krpo, ki smo jo imeli običajno v škornjih, notri stresel dudke in jih pokril s krpo. V službo je prišel tudi lastnik svojih škornjev in začel svoje noge tlačiti v njih. Na vse pretege se je mučil. Na kar je vzel svoj škorenj, ga obrnil in ven so padle dudke. Hja, smo se pa v garderobah preoblačili skupaj ženske in moški. Ena izmed punc ni bila poročena, pa so jo fantje še raje ogovarjali. Vsake toliko časa, ko se je preobuvala, je od zadaj prišel kakšen fant, jo prijel, med njenim obračanjem pa se je nastavljal že drug fant in punca je nedolžnega usekala po buči. Res je bilo zabavno, same neumnosti so nam šle po glavi. Za konec pa še to. Preden sva se z ženo preselila v to hišo, kjer se sedaj nahajamo [hiša, v kateri smo se nahajali med intervjujem], sva se vse od poroke po Vrhniki veliko selila. Najprej sva živela nad Stržinarjevo žago v hišici, gospodarji so bili Potočniki, ki so živeli v Borovnici, in tu smo živeli do hčerinega šestega leta. Nato smo se preselili v hišo, katere lastniki so bili starši nekdanjega vrhniškega župana Tomšiča. Kasneje sem zaprosil za stanovanje v IUV-ju in dobili smo stanovanje v Mercatorjevih blok

nad gostinskim lokalom, vendar je žena ravno takrat izvedela, da prodajajo to staro hišo. Dobil sem kredit in kupil hišo. To je bilo okoli leta 1960. Predvsem je bila za nakup hiše zaslužna žena, saj ni želela iti v blok.

Vse do svojega pokoja sem delal v usnjarni, torej do aprila 1977, in to je nanese 30 let in 9 mesecev delovne dobe. Če bi počakal še 3 mesece, bi dobil celo jubilej za 30 let dela v IUV-ju, vendar sem si rekel: »Če do sedaj nisem obogatel, pa tudi v teh treh mesecih ne bom.« [smeh] Tako sem se upokojil in sedaj skrbim za paradižnike, obrezujem drevesa, kuham ... Danes npr. sem spekel pečenko in krompir ter naredil solato. Zdaj bo pa dva dni juha. Naredim tudi dober bakala, riba se mora namreč dolgo kuhati, zraven pa pripravim še polento. Žena večkrat zaviha nos nad mojo kuho, saj ne mara jesti preveč mastno in preveč soljeno hrano. Priznam, hrano preveč solim. Zato pa za večerjo običajno jeva različne stvari. Jaz po navadi jogurt ali pa kar tuno iz konzerve, ona pa kaj drugega, in da bo mir v hiši, bo tako še naprej. [smeh]

Skozi zgodbo gospoda Mihe Markiča smo spoznali še enega usnjarja, strojarja, ki ga je življenjska pot zanesla po različnih krajih Evrope, tudi do Vrhnike. Čeprav ni vedel, kje je Vrhnika in kam prihaja, je tu ostal. Bil je še eden izmed mnogih priseljencev, ki se je zaposlil in si svoje življenje uredil v okviru Industrije usnja Vrhnika, ki vsekakor ne more stran od svoje veličine in pomembnosti takratnega časa. Gospod nam je s svojimi zgodbami iz tega obdobja prikazal, kako pestro in vznemirljivo življenje je imel. Šaljivo in humorno je predstavil tudi težke trenutke svojega življenja. Lahko nam je zgled, kako bi morali na stvari v življenju gledati pozitivno in si tudi s humorjem pomagati iz težav. Svojo zgodbo nam je pripovedoval pri svojih 95 letih.

Nekaj misli ob upokojitvi delavca

1. aprila je nehal delati zaradi upokojitve Mihael Markič, rojen 7. 7. 1919 v Bajti pri Gorici.

V Industriji usnja Vrhnika se je zaposlil 12. maja 1947, delal na raznih delovnih mestih v usnjarni, predvsem na odmaščevanju kože, od 24. 1. 1972 pa na delovnem mestu prevzemalca surovih kože.

Vsi se še dobro spominjamo prvih povojnih let. Ob slabih delovnih pogojih, slabi hrani in drugih neurejenih življenjskih pogojih, ki so bili stalni spremljevalci tega časa, se je delalo dnevno po 10, pa tudi po 12 ur, z eno samo mislijo: narediti in prodati čim več, z ustvarjenimi sredstvi pa poleg udarniškega dela čimprej obnoviti takrat še vedno zelo razrušeno domovino.

Sindikalna organizacija je organizirala tek-

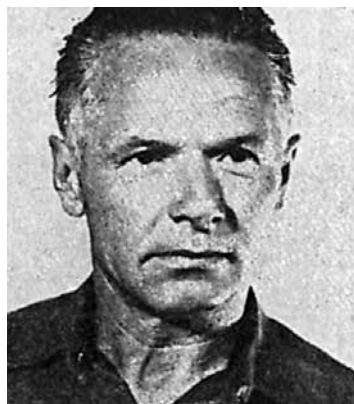
movanje delavcev po delovnih mestih. Predvsem so se pri tem izkazali delavci, ki so delali na delovnih mestih odmaščevalcev; med njimi tudi Markič.

Iz dneva v dan, iz meseca v mesec, iz leta v leto je trdo delal, tekmoval s sodelavci, dosegal lepe rezultate in bil proglašen za večkratnega udarnika, kar je bilo poleg skromne plače, kakor smo jo takrat imenovali, edino priznanje. Tudi pozneje, ko so obdobja petletk minila, je ostal Markič zvest navadam skromnosti in delavnosti.

Ko po tridesetih letih svoje privrženosti, trdnega in poštenega dela zapušča naš kolektiv, kjer je preživel toliko let, pustil del svoje življenjske energije, kjer je rasel s kolektivom, doživiljal lepe in težke trenutke, čas pa je neizprosno tekkel, mu v tem trenutku želimo, da bi v zdravju in sreči preživel še veliko let v krogu svoje družine in vnukov, obenem pa ga vabimo na vsakoletna novoletna srečanja vseh upokojenih delavcev.

Hvala vam, tovariš Markič, za vse in še enkrat **SREČNO!**

Industrija usnja Vrhnika

85. Miha Markič ob upokojitvi.

86. Ob upokojitvi se mu je podjetje javno zahvalo v lokalnem časopisu. (*Usnjar*, maj 1977)

Opombe:

- 1 Morganova linija. URL: http://sl.wikipedia.org/wiki/Morganova_linija (citirano 1. 12. 2014).
- 2 SSKJ. URL: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=optirati&hs=1 (citirano 1. 12. 2014).

Slikovno gradivo je iz družinskega arhiva Markič.